

Н.В. ЯКИМЕНКО-ТЕРЕЩЕНКО, Т.А. ЖАДАН, С.В. ЛАКАЛІН, В.О. ЗНАЙЧЕНКО
**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті обґрунтовано необхідність формування обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками ліквідності та платоспроможності підприємства, що пов'язано з високим ступенем мінливості факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, погіршенням фінансового стану вітчизняних підприємств. Ключове завдання обліково-аналітичного забезпечення зводиться до формування інформаційної бази про наявні і потенційні ризики діяльності підприємства, спрямованої на обґрунтування управлінських рішень, зняття невизначеності в процесі їх підготовки і прийняття. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками ліквідності і платоспроможності підприємства. За результатами критичного аналізу наявних в науковій економічній літературі трактувань понять «ризик», «ризик ліквідності» та «обліково-аналітичне забезпечення», виділено ряд підходів до розуміння їх економічної сутності, розкрито їх ключові ознаки та зміст. Запропоновано авторське визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення», під яким розуміється сукупність процесів збору, обробки, накопичення та передачі достовірної і релевантної інформації про наявні і потенційні ризики діяльності підприємства, яка базується на даних обліку, аналізу і контролю та слугує інформаційною базою для підготовки і прийняття управлінських рішень. Узагальнено та систематизовано існуючі класифікації ризиків, визначено їх основні переваги і недоліки, що дає змогу спростити процес їх ідентифікації, аналізу та оцінки. Доведено, що найбільш небезперечними для підприємства є внутрішні фінансові ризики, зокрема, ризики ліквідності та платоспроможності (фінансової стійкості). Визначено місце обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками підприємства. Сформульовано головну мету, розкрито коло завдань, перелік суб'єктів та об'єктів управління ризиками підприємства. Охарактеризовано основні функції, принципи та методи управління ризиками підприємства. Аргументовано, що провідна роль у системі функцій управління ризиками підприємства належить обліку, аналізу та контролю.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення; ризик; ризики ліквідності і платоспроможності; управління ризиками підприємства

Н.В. ЯКИМЕНКО-ТЕРЕЩЕНКО, Т.А. ЖАДАН, С.В. ЛАКАЛІН, В.А. ЗНАЙЧЕНКО
**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ ЛИКВИДНОСТИ И ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье обоснована необходимость формирования учетно-аналитического обеспечения управления рисками ликвидности и платежеспособности предприятия, что связано с высокой степенью изменчивости факторов внешней и внутренней среды, ухудшением финансового состояния отечественных предприятий. Ключевая задача учетно-аналитического обеспечения сводится к формированию информационной базы об имеющихся и потенциальных рисках деятельности предприятия, направленной на обоснование управленческих решений, снятие неопределенности в процессе их подготовки и принятия. Цель исследования заключается в обосновании теоретических основ формирования учетно-аналитического обеспечения управления рисками ликвидности и платежеспособности предприятия. По результатам критического анализа имеющихся в научной экономической литературе трактовок понятий «риск», «риск ликвидности» и «учетно-аналитическое обеспечение», выделено ряд подходов к пониманию их экономической сущности, раскрыты их ключевые признаки и содержание. Предложено авторское определение понятия «учетно-аналитическое обеспечение», под которым понимается совокупность процессов сбора, обработки, накопления и передачи достоверной и релевантной информации об имеющихся и потенциальных рисках деятельности предприятия, которая базируется на данных учета, анализа и контроля и служит информационной базой для подготовки и принятия управленческих решений. Обобщены и систематизированы существующие классификации рисков, определены их основные преимущества и недостатки, что позволяет упростить процесс их идентификации, анализа и оценки. Доказано, что наиболее опасными для предприятия являются внутренние финансовые риски, в частности, риски ликвидности и платежеспособности (финансовой устойчивости). Определено место учетно-аналитического обеспечения в системе управления рисками предприятия. Сформулирована основная цель, раскрыты перечень задач, субъектов и объектов управления рисками предприятия. Охарактеризованы основные функции, принципы и методы управления рисками предприятия. Аргументировано, что ведущая роль в системе функций управления рисками предприятия принадлежит учету, анализу и контролю.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение; риск; риски ликвидности и платежеспособности; управление рисками предприятия

N. YAKYMENKO-TERESCHENKO, T. ZHADAN, S. LAKALIN, V. ZNAICHENKO
**THEORETICAL BASIS FOR FORMING ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR
LIQUIDITY RISK MANAGEMENT AND PAYMENT CAPACITY OF THE ENTERPRISE**

The article substantiates the need to form accounting and analytical support for liquidity and solvency risk management of the enterprise, which is associated with a high degree of variability of external and internal factors, deteriorating financial condition of domestic enterprises. The key task of accounting and analytical support is to form an information base on the existing and potential risks of the enterprise, aimed at justifying management decisions, removing uncertainty in the process of their preparation and adoption. The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations of the formation of accounting and analytical support for liquidity risk management and solvency of the enterprise. According to the results of critical analysis of the interpretations of the concepts "risk", "liquidity risk" and "accounting and analytical support" in the scientific economic literature, a number of approaches to understanding their economic essence are identified, their key features and content are revealed. The author's definition of "accounting and analytical support" is proposed, which means a set of processes for collecting, processing, accumulating and transmitting reliable and relevant information about existing and potential risks of the enterprise, based on accounting, analysis and control data and serves as an information base for preparation and management decisions. The existing classifications of risks are generalized and systematized, their main advantages and disadvantages are identified, which allows to simplify the process of their identification, analysis and assessment. It is proved that the most dangerous for the company are internal financial risks, in particular, risks of liquidity and solvency (financial stability). The place of accounting and analytical support in the risk management system of the enterprise is determined. The main goal is formulated, the range of tasks is revealed, the list of subjects and objects of enterprise risk management. The main functions, principles and methods of enterprise risk management are described. It is argued that the leading role in the system of enterprise risk management functions belongs to accounting, analysis and control.

Keywords: accounting and analytical support; risk; liquidity and solvency risks; enterprise risk management

© Н.В. Якименко-Терещенко, Т.А. Жадан, С.В. Лакалін, В.О. Знайченко, 2021

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку підприємств в Україні характеризується високим ступенем невизначеності та ризику, причинами виникнення яких є різноманітні кризові явища, нестабільність економічного і політичного середовища, високі темпи інфляції, відсутність чіткої законодавчої бази і часті зміни в ній, використання застарілих техніки і технологій, порушення платіжної і кредитної дисципліни, раціонального співвідношення між власними і залученими коштами тощо. Наслідками впливу ризиків на діяльність вітчизняних підприємств стає зниження їх ліквідності, платоспроможності (фінансової стійкості), ділової активності та рентабельності. За таких обставин особливої актуальності набуває оцінка ризиків ліквідності і платоспроможності підприємств, пошук шляхів управління ними, оскільки жодне підприємство в сучасних умовах не застраховане від становища, коли воно не зможе розрахуватися за своїми боргами і зазнає фінансового краху. З огляду на це особливої уваги потребує удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками ліквідності і платоспроможності підприємства, від достовірності та своєчасності якого безпосередньо залежить якість підготовки та прийняття управлінських рішень.

Аналіз основних досягнень і літератури. Вагомий внесок у дослідження проблем формування обліково-аналітичного забезпечення та управління ризиками підприємств зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Багацька К. В. [6], Вигівська І. М. [21], Жадан Т. А. [2], Жадан Ю. В. [2; 20], Калюжна Ю. В. [3], Кулиняк І. Я. [4], Романчик Т. В. [5], Салига К. С. [16], Тимошик М. М. [19] та інші. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій та досліджень в цій сфері, на даний час недостатньо повно розглянуті питання, які пов'язані з теоретичними засадами формування обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками ліквідності та платоспроможності підприємства. Для подальшого їх прикладного застосування потребують критичного аналізу та уточнення основні терміни і поняття, систематизації існуючої класифікації ризиків та структуризації складові обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками підприємства.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад формування обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками ліквідності і платоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо як у науковій економічній літературі трактується сутність понять «ризик», «ризик ліквідності» та «обліково-аналітичне забезпечення» (табл. 1).

Аналіз наведених визначень поняття «ризик» дозволяє виділити ряд підходів до трактування його сутності.

Згідно з першим підходом поняття «ризик» ототожнюється з поняттями «небезпека», «загроза», «невизначеність» тощо. Небезпека означає потенційну можливість деструктивного і дестабілізуючого впливу сукупності чинників на стан суб'єкта господарювання.

Лише при наявності певних передумов така можливість стає реальною і тоді можна говорити про переростання небезпеки у загрозу.

Ототожнення таких понять, як «ризик» і «невизначеність», також є некоректним. В основі ризику лежить невизначеність здійснення конкретної господарської операції, яка зумовлена відсутністю повної або достовірної інформації. А невизначеність – це неоднозначність розвитку конкретних подій у майбутньому, ступінь незнання і неможливості точного передбачення основних величин і показників розвитку підприємства. Неможна трактувати невизначеність виключно як негативне явище, оскільки вона спонукає людей до нерациональних вчинків, сприяючи подоланню різних психологічних бар'єрів, отриманню значимих результатів у ситуації неминучого вибору.

Прибічники другого підходу пов'язують ризик тільки з негативними наслідками – збитками (втратами). Проте, ризик може призвести не тільки до негативних наслідків, але й до позитивних чи нейтральних. Так, з позицій класичної теорії ризик трактується як математичне сподівання втрати внаслідок реалізації неправильно прийнятого рішення. Таке трактування визначає ризик як можливу невдачу чи небезпеку, яких слід уникати або зводити до мінімуму. За неокласичною теорією, ризик ототожнюється не з математичним сподіванням втрат, а з дисперсією, тобто величиною коливання результатів. Принципова відмінність між цими підходами полягає в тому, що другий підхід пов'язує поняття ризику як з можливістю невдачі, так і з шансом прибутку (тобто враховуються не тільки негативні, а й позитивні наслідки ризику) [16].

Відповідно до третього підходу ризик розглядається як об'єктивно-суб'єктивна категорія. Об'єктивність ризику проявляється в тому, що він існує в силу об'єктивних причин (невизначеності, розпливчастості, нечіткості, конфліктності, відсутності вичерпної інформації), а суб'єктивність – в тому, що управлінські рішення в економіці та бізнесі приймаються конкретною людиною з власним досвідом, психологією, інтересами, схильністю чи несхильністю до ризику, поведінкою тощо [2].

Для найбільш повного розкриття сутності поняття «ризик» науковцями виокремлюються різні аспекти, елементи, складові ознаки ризику. Кулиняк І. Я. виділяє такі аспекти ризику, як: «подія, дія, діяльність чи спосіб дії, ймовірність, можливість, безпека, загроза, втрати» [4]. Салига К. С. до основних елементів ризику відносить: «можливість відхилення від передбачуваної мети, заради якої здійснюється вибір одного з альтернативних рішень; імовірність недосягнення бажаного результату; відсутність упевненості в досягненні мети; можливість різних втрат» [14]. Жадан Т. А., Жадан Ю. В. вважають, що такі складові ознаки ризику, як: «об'єкт, суб'єкт, джерело, причини й умови виникнення та існування ризику, його наслідки» [2] в повній мірі розкривають сутність даного поняття.

Отже, в умовах ринкової економіки ризик супроводжує будь-які господарські операції та управлінські рішення.

Важливими індикаторами фінансової стабільності

Таблиця 1 – Трагування сутності понять «ризик», «ризик ліквідності» та «обліково-аналітичне забезпечення»

Автор, джерело	Визначення
	Ризик
Березіна С. Б. [1]	«Ризики – це явища чи події, ймовірне чи передбачене настання яких призведе чи може призвести до негативних наслідків».
Жадан Т. А., Жадан Ю. В. [2]	«Ризик - це ймовірність отримання суб'єктами економічних відносин в процесі здійснення господарської діяльності інших, відмінних від очікуваних, економічних результатів, які при певній сукупності суб'єктивних та об'єктивних обставин можуть бути наслідком дестабілізуючого впливу непередбачуваних змін і суперечностей у внутрішньому та зовнішньому середовищі їх функціонування».
Калюжна Ю. В. [3, с. 6]	«Ризик – це суб'єктивно-об'єктивна економічна категорія, яка носить ймовірний необов'язковий характер, що виражається у потенційній зміні стану фінансових, трудових, матеріальних та інших видів ресурсів, а також нематеріальних активів і може мати наслідком втрати або вигоди»
Кулиняк І. А. [4]	«Ризик – це випадкова подія, яка з певним рівнем ймовірності може вплинути на хід виконання роботи (процесу, проекту) і спричинити негативні, позитивні чи нейтральні результати прийнятого рішення».
Романчик Т. В. [5]	«Економічний ризик – це ймовірність втрати частини ресурсів, недоотримання доходів або поява додаткових витрат як наслідок певних видів діяльності».
	Ризик ліквідності
Багацька К. В. [6]	«Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність підприємства виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат».
Бодрецький М. В. [7]	«Сутність ризику ліквідності полягає в тимчасових розривах між активами і пасивами та пов'язаних з ними можливими збитками».
Прутська О. О. [8]	«Ризик ліквідності – це ризик недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх впливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку з неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат».
Трусова Н. В. [9]	«Ризик ліквідності – це специфічна форма ризику, зумовленого з низькою ліквідністю об'єктів інвестування (майна, активів) чи з великим періодом інвестиційного процесу».
	Обліково-аналітичне забезпечення
Волошук В. О. [10]	Обліково-аналітичне забезпечення слід розглядати як «єдність підсистем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління підприємством, а також зовнішніми користувачами».
Вольська В. В. [11]	Обліково-аналітичне забезпечення являє собою «сукупність процесу збору, підготовки, реєстрації та зведення облікової інформації підприємств залежно від законодавчо встановленої системи ведення обліку, і проведеного на основі цієї інформації глибокого аналізу із застосуванням певних методів і прийомів».
Пущентейло П. Р. [12]	Під обліково-аналітичним забезпеченням слід розуміти «сукупність заходів, інструментів і методів бухгалтерського обліку і аналізу, що сприяють формуванню інформаційного ресурсу при розробці фінансових прогнозів для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, які виникатимуть в процесі підтримки стабільної фінансово-господарської діяльності та її окремих сторін у майбутньому».
Штангрет А. М., Караїм М. М. [13]	Обліково-аналітичне забезпечення – це «процес підготовки обліково-аналітичної інформації, який можна розділити на кілька ключових етапів: збір, реєстрація та узагальнення даних; перевірка інформації для забезпечення необхідної якості; аналітичне опрацювання; збереження та передача інформації; формування інформаційного базису для розроблення рішень».

Джерело: складено авторами з використанням [1–13].

підприємства є його платоспроможність та ліквідність.

Багацька К. В. зазначає, що на даний час в науковій літературі практично відсутня підміна понять «ліквідність» і «платоспроможність». Платоспроможність – це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання. Іншими словами, це постійна наявність грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для погашення кредиторської заборгованості, що вимагає негайної сплати. Платоспроможність є зовнішнім проявом фінансової стійкості підприємства, а ліквідність – засобом забезпечення платоспроможності підприємства в

короткостроковому періоді [6].

Чайка Т. Ю., Александрова В. О., Бабіч В. В. [15] під платоспроможністю розуміють можливість підприємства своєчасно погашати платіжні зобов'язання грошовими коштами. Основними ознаками платоспроможності підприємства є наявність у достатньому обсязі коштів на поточному рахунку та відсутність простроченої кредиторської заборгованості. Термін «ліквідний» зазначеними авторами трактується як безперешкодне перетворення майна в засоби платежу, а ліквідність підприємства – як його здатність перетворити свої активи на грошові кошти платежу для погашення короткострокових зобов'язань [15].

Ліквідність означає безумовну платоспроможність підприємства і передбачає постійну тотожність між його активами та зобов'язаннями одночасно за загальною сумою, термінами перетворення активів у гроші та термінами погашення зобов'язань.

В науковій літературі ліквідність як правило розглядають з двох позицій: 1) як час, необхідний для продажу активу; 2) як суму, одержану від продажу активу. Тому, ліквідність можна охарактеризувати як здатність підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття своїх необхідних платежів в міру настання їх строків та швидкість здійснення цього. Ступінь ліквідності активів визначається тривалістю періоду часу, протягом якого певний актив може бути перетворено на грошові кошти. Чим більш коротким є період трансформації активу у грошові кошти, тим вищим є ступінь ліквідності активу.

Рівень ліквідності активів підприємства залежить від сфери його діяльності, співвідношення оборотних і необоротних активів, швидкості обороту оборотних активів, їх складу тощо. Ліквідність є необхідною і обов'язковою умовою платоспроможності підприємства. Платоспроможність головним чином залежить від ступеня ліквідності активів, а також від ліквідності балансу. Отже, ліквідність є основною фінансовою характеристикою платоспроможності підприємства.

Аналізуючи визначення сутності поняття «ризик ліквідності», можна сказати, що ризик ліквідності пов'язаний із труднощами в погашенні підприємством фінансових зобов'язань, які потребують передання коштів чи інших фінансових активів.

Головним джерелом виникнення ризику ліквідності є відсутність балансу між термінами погашення та обсягами активів і зобов'язань. Основними причинами виникнення ризиків ліквідності та платоспроможності підприємства є: помилки у розрахунках планових обсягів виробництва і реалізації продукції, її собівартості; несвоєчасне виконання замовлень; втрата каналів реалізації продукції підприємства та постійних замовників; неплатоспроможність покупців і замовників; брак власних джерел фінансування; інфляційні процеси; значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість та надлишкові виробничі запаси; низька якість фінансового планування на підприємстві; низька оборотність оборотних коштів; прийняття необґрунтованих управлінських рішень тощо.

Управління ризиками ліквідності та платоспроможності підприємства потребує встановлення цілей, визначення конкретних шляхів і способів їх досягнення, отримання інформації про наслідки впливу ризиків на господарську діяльність підприємства, оперативного реагування на виявлені відхилення, контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень тощо. У зв'язку з цим вагому роль в управлінні ризиками ліквідності та платоспроможності відіграє обліково-аналітичне забезпечення, яке дає змогу на підставі отриманої обліково-аналітичної інформації про наслідки впливу ризиків на діяльність підприємства приймати обґрунтовані та ефективні управлінські рішення.

Аналізуючи наведені у табл. 1 визначення сутності поняття «обліково-аналітичне забезпечення», можна виділити два підходи до його розуміння: системний та процесний. Представники першого напрямку дотримуються системного підходу в управлінні та визначають сутність даного поняття саме з його позицій. В рамках цього підходу авторами виділяються окремі підсистеми: Волошук В. О. – підсистеми обліку, аудиту та аналізу [10]; Пуцентейло П. Р. – інформаційного забезпечення, обліку, аналізу і контролю [12]. Представники процесного підходу розглядають обліково-аналітичне забезпечення як сукупність процесів збору, підготовки, реєстрації та обробки інформації [11; 13].

Таким чином, під обліково-аналітичним забезпеченням в контексті управління ризиками підприємства будемо розуміти сукупність процесів збору, обробки, накопичення та передачі достовірної і релевантної інформації про наявні і потенційні ризики діяльності підприємства, яка базується на даних обліку, аналізу і контролю та слугує інформаційною базою для підготовки і прийняття управлінських рішень.

Важливу роль для ідентифікації ризиків відіграє їх класифікація. Науковці класифікують ризики за різними ознаками, як правило, з урахуванням виду та сфери діяльності підприємства, обраного напрямку дослідження тощо.

Бурбело Н. О. [16] ризики підприємницької діяльності класифікує за наступними ознаками: часом виникнення; факторами формування; джерелом (середовищем) формування, природою виникнення; сферою діяльності (виникнення); наслідками.

Проте дана класифікація ризиків не позбавлена певних недоліків: по-перше, відсутня чітка характеристика або визначення видів ризиків, що значно спростило б їх ідентифікацію; по-друге, за рядом виділених класифікаційних ознак наведено невичерпний перелік можливих видів ризиків; по-третє, порушена співрозмірність побудови класифікації, послідовність поділу множини видів ризиків на підлеглі підмножини та принцип поділу «від загального до часткового».

Тимошик М. М. [17, с. 6] розділяє ризики промислових підприємств на зовнішні (ризики, пов'язані з діяльністю конкурентів, державної влади, ринком праці, залученням інвестиційного капіталу, науково-технічним прогресом, ринкові ризики) та внутрішні (ризики, пов'язані з матеріальним забезпеченням, комерційною, виробничою, кадровою, управлінською та фінансовою діяльністю підприємства).

Жадан Ю. В. [18, с. 3] пропонує фасетно-ієрархічну класифікацію ризиків переробних підприємств, згідно якої за причинами виникнення ризиків можна виокремити екзогенні та ендогенні ризики; джерелом виникнення – глобальні, галузеві та ризики переробних підприємств; природою виникнення – об'єктивні та суб'єктивні, що сприяє більш точній їх ідентифікації в процесі якісної та кількісної оцінки.

Вигівська І. М., Грабчук І. Л., Зеленіна О. О. [19] пропонують підприємницькі ризики суб'єктів

господарювання, які є прибутковими, класифікувати за видами діяльності: операційної, фінансової, інвестиційної. Проте авторами не пояснюється чому дана класифікація пропонується лише для «прибуткових» суб'єктів господарювання. З нашої точки зору ризики операційної, фінансової та інвестиційної діяльності притаманні будь-якому підприємству, незалежно від того є воно прибутковим чи збитковим. Крім того, в запропонованій класифікації порушено одне із основних правил її побудови – диз'юнктивність (об'єднання виділених видів / підвидів ризиків, при якому ніяка пара їх не повинна мати спільних елементів). А в даній класифікації ризики процесу постачання та процесу реалізації мають спільні елементи: транспортні, валютні та юридичні ризики. Аналогічна ситуація спостерігається і при поділі ризиків фінансової діяльності на валютні та ризики неплатоспроможності, які вже увійшли у групу ризиків операційної діяльності.

Серед всіх ризиків найбільший вплив на діяльність підприємства мають фінансові ризики. Це пов'язано зі швидкою зміною кон'юнктури фінансового ринку країни, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій та інструментів. Фінансові ризики можуть призвести не тільки до негативних наслідків (втрати прибутку, доходу, майна, частини або всього капіталу), але й дають можливість отримати додаткові позитивні результати.

Литовченко О. Ю. [20] пропонує фінансові ризики розподіляти на зовнішні та внутрішні. До групи зовнішніх фінансових ризиків нею віднесено депозитний, інфляційний, дефляційний і податковий ризики, а внутрішніх – операційні ризики та ризики, пов'язані з формою організаційної діяльності підприємства. Операційні ризики відповідно до напрямів фінансового аналізу діяльності підприємства включають ризики: оборотності; ліквідності; прибутковості; фінансової стійкості. До ризиків, пов'язаних з організацією господарської діяльності підприємства, нею віднесено: авансові ризики (виникають при укладанні будь-якого контракту у разі несплати контрагентом (покупцем) за надані товари, послуги або виконані роботи); оборотні ризики (передбачає настання дефіциту фінансових ресурсів протягом терміну регулярного обороту) [20].

Отже, аналіз існуючих класифікацій ризиків дозволив встановити, що жодна з них не є універсальною: деякі з них є занадто загальними і не враховують специфіки діяльності підприємства, а інші – навпаки можуть бути використані лише в певній галузі або сфері діяльності підприємства.

Під управлінням ризиками розуміється діяльність, спрямована на зниження або упередження виникнення несприятливих наслідків їх впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства. Це передбачає пошук компромісу між вигодами від зменшення впливу ризиків і необхідними для цього витратами, а також прийняття рішення про те, які дії для цього необхідно реалізувати (включаючи відмову від будь-яких дій).

Місце обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками підприємства наведено на рис. 1.

Головною метою управління ризиками є виявлення,

моніторинг, звітування та здійснення дій, спрямованих на пом'якшення впливів всіх видів ризиків на діяльність підприємства.

Основними завданнями управління ризиками є:

- зняття невизначеності при прийнятті управлінських рішень;
- зменшення початкового рівня ризику до прийнятного або допустимого;
- зниження витрат, пов'язаних з ризиком;
- максимізація додаткового прибутку, який отримує суб'єкт господарювання внаслідок управління ризиками;
- підвищення стійкості підприємства до впливу ризиків та ін.

Об'єктами управління ризиками є: ризиковані господарські операції; взаємовідносини між контрагентами; процес прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності тощо.

У системі функцій управління ризиками підприємства провідна роль належить обліку, аналізу та контролю.

Функція обліку представляє собою належним чином організовану систему збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її сукупних даних, що відображають кількісну чи якісну характеристику ризикових подій, господарських операцій, явищ, процесів тощо. Облік забезпечує аналіз, контроль та інші функції необхідною інформацією про факти господарського життя. Фінансовий облік – це система збору, реєстрації, узагальнення інформації про господарську діяльність організації, встановлена відповідно до системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, для складання фінансової звітності, здійснення контролю й виявлення резервів. Дані фінансового обліку призначені як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів.

Управлінський облік – це встановлена організацією система збору, реєстрації, узагальнення й надання інформації про господарську діяльність організації і її структурних підрозділів для здійснення планування, аналізу, контролю й керування цією діяльністю. Дані управлінського обліку призначені для внутрішніх споживачів інформації, інтереси яких персоналізовані й можуть бути заздалегідь відомі.

Податковий облік – система узагальнення інформації для визначення податкової бази по податковій на основі даних первинних документів, згрупованих відповідно до порядку, передбаченого Податкового кодексу України.

Однієї з основних функцій управління ризиками є аналітична, яка реалізується у формуванні значних масивів інформації про стан і рух виробничо-фінансових активів організації. Аналіз є сполучною ланкою між бухгалтерським обліком і прийняттям управлінських рішень. У системі економічного аналізу господарської діяльності особливе місце приділяється фінансовому й управлінському аналізу.

Фінансовий аналіз здійснюється з метою оцінки ретроспективного (минулого) і перспективного (майбутнього) фінансового стану господарюючого суб'єкта на основі вивчення залежності і динаміки

показників фінансової інформації. Фінансовий аналіз базується на даних бухгалтерського обліку й імовірнісних оцінках майбутніх факторів господарському життю.

Управлінський аналіз – це оперативна оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності шляхом зіставлення витрат і результатів за різними об'єктами обліку з метою підготовки і прийняття управлінських рішень. Управлінський аналіз спрямований на виявлення внутрішніх ресурсів і можливостей підприємства, на оцінку поточного стану, виявлення стратегічних проблем.

Ключове завдання податкового аналізу полягає в обґрунтуванні управлінських рішень, спрямованих на

зниження бази оподаткування та оптимізацію податкових витрат підприємства.

У процесі аналізу та оцінки ризиків прийнято виділяти два види аналізу: якісний і кількісний.

Якісний аналіз ризиків передбачає: виявлення джерел і причин виникнення ризику («зон ризику»), тобто етапів і робіт, на виконання яких потенційно може виникнути ризик; ідентифікацію всіх можливих видів ризику; виявлення можливих позитивних і негативних наслідків, які можуть виникнути при прийнятті того чи іншого ризикового рішення. Результати якісного аналізу слугують вихідною базою для проведення кількісного аналізу ризику.

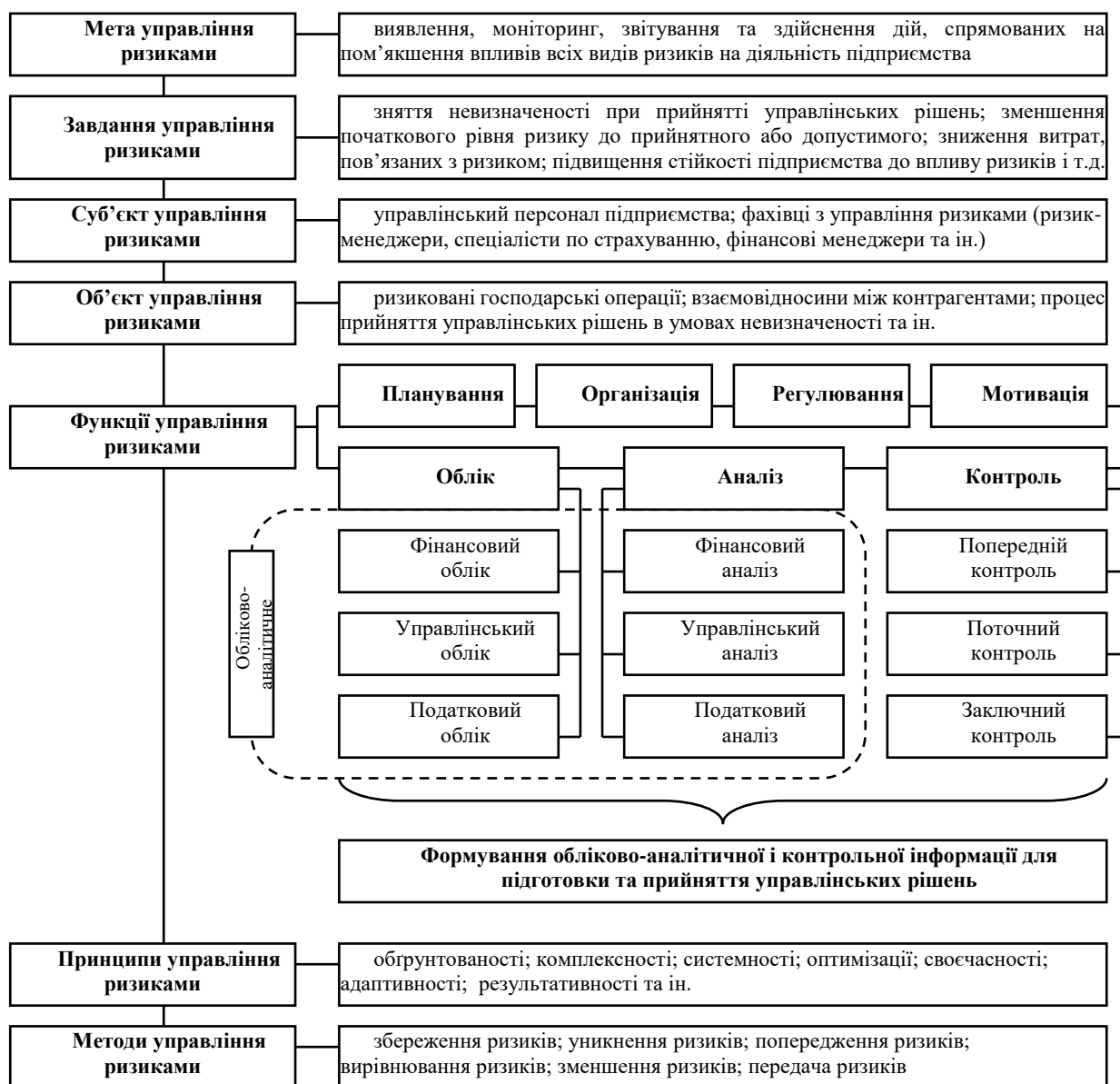

Рисунок 2 – Місце обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками підприємства
Джерело: розроблено авторами

Кількісний аналіз ризиків дає можливість у числовому вимірі визначити розмір окремих видів ризику, а також загальний рівень ризику. На цьому етапі визначається ймовірність настання тих чи інших ризикових подій, оцінюється ймовірність настання всіх можливих їх наслідків, розраховуються показники, які кількісно характеризують ступінь ризику, визначаються його граничний і допустимий рівні.

Найбільш розповсюдженими методами оцінки ризиків є: статистичні, експертні, метод дерева рішень, метод аналізу чутливості, нормативний метод, аналітичний метод, метод аналізу сценаріїв, метод аналогій, метод дерева відмов, методи, засновані на теорії ігор та ін.

Контроль є однією із важливих функцій управління ризиками і разом із функціями обліку та аналізу формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень. Завдяки функції контролю відбувається порівняння фактичних результатів із запланованими, на основі яких здійснюється коригування управлінських рішень. В загальній системі управління ризиками контроль виступає як елемент зворотного зв'язку.

На основі ідентифікації та оцінки ризиків підприємства приймається рішення щодо застосування відповідних економічних методів зниження ступеня ризику. У світовій практиці існує значна кількість різних методів і способів управління ризиками, до яких можна віднести: уникнення, вирівнювання, збереження, зменшення та передача ризику. Ці методи не виключають один одного і можуть використовуватись одночасно.

Отже, обліково-аналітична та контрольна інформація, яка формується в підсистемах обліку, аналізу і контролю, є основою для підготовки та прийняття управлінських рішень зі зниження впливу ризиків на діяльність підприємства.

Висновки. На підставі критичного аналізу наявних в науковій економічній літературі трактувань понять «ризик», «ризик ліквідності» та «обліково-аналітичне забезпечення», виділено ряд підходів до розуміння їх економічної сутності, розкрито їх ключові ознаки та зміст. Запропоновано авторське визначення поняття «обліково-аналітичне забезпечення», під яким розуміється сукупність процесів збору, обробки, накопичення та передачі достовірної і релевантної інформації про наявні і потенційні ризики діяльності підприємства, яка базується на даних обліку, аналізу і контролю та слугує інформаційною базою для підготовки і прийняття управлінських рішень.

Для спрощення процесів ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків підприємства у роботі узагальнено та систематизовано підходи до їх класифікації, визначено їх основні переваги і недоліки. Доведено, що найбільш небезперечними для підприємства є внутрішні фінансові ризики, зокрема, ризики ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості.

У роботі визначено місце обліково-аналітичного забезпечення в системі управління ризиками підприємства, сформульовано головну мету, розкрито коло завдань, перелік суб'єктів та об'єктів управління

ризиками підприємства. Охарактеризовано основні функції, принципи та методи управління ризиками підприємства. Аргументовано, що провідна роль у системі функцій управління ризиками підприємства належить обліку, аналізу та контролю.

Напрямами подальших досліджень є удосконалення методичного забезпечення до якісного та кількісного аналізу ризиків ліквідності і платоспроможності підприємства.

Список літератури

1. Березіна С. Б. Ризик як важливіша категорія економічної теорії. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 1 (59). С. 136–146.
2. Жадан Т.А., Жадан Ю.В. Сучасні наукові підходи до розуміння економічного змісту поняття «ризик». *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 33. С. 74–78.
3. Калюжна Ю. В. Ризики в системі антикризового управління підприємствами машинобудування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 ; Держ. ВНЗ «Запоріж. нац. ун-т». Запоріжжя, 2016. 20 с.
4. Кулиняк І. Я. Теоретичні аспекти трактування понять «ризик» та «ризик інвестиційного проекту». *Emergence of public development: financial and legal aspects : monograph / edited by Yu. Pasichnyuk*. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019. P. 579–588.
5. Романчик Т.В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки. *Економічний вісник НТУУ «ХП»*. 2020. № 17. С. 257–267.
6. Багацька К. В. Діагностика і управління ризиком ліквідності підприємства. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11, Ч. 2. С. 19–22.
7. Бодрецький М. В. Управління ризиком ліквідності як ресурсом. *Агроекономіка*. 2013. № 23. С. 49–53.
8. Прутська О.О. Сучасний стан та проблеми ліквідності банківської системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 846–848.
9. Трусова Н.В. Аналіз елементів механізму виникнення кризи ліквідності аграрних підприємств. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2013. Вип. 1 (21). С. 271–277.
10. Волошук Л. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 2 (36). С. 329–334.
11. Вольська В. В. Методичні підходи до обліково-аналітичного забезпечення та аудиту управлінської діяльності аграрних підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 3 (24). С. 83–88.
12. Пуцентейло П.Р. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2015. № 3 (58). С. 229–233.
13. Штангрет А.М., Караїм М.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. Вип. 4 (04). С. 248–251.
14. Салига К.С. Реалізація інноваційного проекту в умовах ризику та невизначеності економічної ефективності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. №7. С. 10–16.
15. Чайка Т.Ю., Александрова В.О., Бабіч В.В. Платоспроможність, ліквідність і фінансова стійкість: теоретичні і методичні аспекти аналізу. *Вісник НТУ «ХП» (економічні науки)*. 2018. № 37 (1313). С. 82–89.
16. Бурбело Н. О. Аналіз і класифікація ризиків підприємницької діяльності. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 1. С. 160–166.
17. Тимошик М.М. Формування системи управління ризиками промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04. Тернопіль, 2019. 23 с.
18. Жадан Ю. В. Формування механізму управління ризиками переробних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04; НТУ «ХП». Харків, 2021. 20 с.
19. Вигівська І.М., Грабчук І.Л., Зеленіна О.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 1 (31). С. 67–79.
20. Литовченко О.Ю. Підходи до ідентифікації та оцінки фінансових ризиків підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 398–404.

References (transliterated)

- Berezina S. B. Ryzkyk yak vazhlyvisha katehoriya ekonomichnoyi teorii [Risk as more important category of economic theory]. *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya* [Scientific View: Economics and Management]. 2018. no. 1 (59). pp. 136–146.
- Zhadan T.A., Zhadan Yu.V. Suchasni naukovi pidkhody do rozumynna ekonomichnoho zmistu ponyattya «ryzyk» [Modern scientific approaches to understanding economic content concept "risk"]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi* [Black sea economic studies]. 2018. no. 33. pp. 74–78.
- Kalyuzhna Yu. V. Ryzkyk v systemi antykrizovoho upravlinnya pidpryyemstvamy mashynobuduvannya [Risks in the system of anti-crisis management of machine-building enterprises: abstract of diss. ... cand. econ. Science]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04 ; Derzh. VNZ «Zaporiz. nats. un-t». Zaporizhzhya, 2016. 20 p.
- Kulynyak I. Ya. Teoretychni aspekty traktuvannya ponyat' «ryzyk» ta «ryzyk investytsiynoho proektu» [Theoretical aspects of interpretation of the concepts "risk" and "investment project risk"]. Emergence of public development: financial and legal aspects: monograph / edited by Yu. Pasichnyk. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2019. pp. 579–588.
- Romanchyk T.V. Nebezpeka, zahroza, ryzkyk: analiz terminolohichnoho aparatu teorii ekonomichnoyi bezpeky [Danger, threat, risk: analysis of the terminological apparatus of the theory of economic security]. *Ekonomichnyy visnyk NTUU «KPI»* [Economic bulletin of National technical university of Ukraine «Kyiv polytechnic institute»]. 2020. no. 17. pp. 257–267.
- Bahats'ka K. V. Diahnostyka i upravlinnya ryzkom likvidnosti pidpryyemstva [The liquidity risk diagnostic and management]. *Ekonomichnyy analiz* [Economic analysis]. 2012. Vol.11, Ch. 2. pp. 19–22.
- Bodrets'kyy M. V. Upravlinnya ryzkom likvidnosti yak resursom [Liquidity risk management as a resource]. *Ahrosvit* [Agrosvit]. 2013. no. 23. pp. 49–53.
- Pruts'ka O.O. Suchasny stan ta problemy likvidnosti bankiv'skoyi systemy Ukrainy [Modern state and problems of liquidity of banking system of Ukraine]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky* [Global and National Problems of Economy]. 2016. no. 14. pp. 846–848.
- Trusova N.V. Analiz elementiv mekhanizmu vynyknennya kryzy likvidnosti ahramykh pidpryyemstv [Analysis of the elements of the mechanism of the liquidity crisis of agricultural enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats' TDATU (ekonomichni nauky)* [Collection of scientific works of Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)]. 2013. Vol. 1 (21). pp. 271–277.
- Voloshchuk L. O. Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstva [Accounting-and-analytical support of enterprise innovation development]. *Pratsi Odes'koho politekhnichnoho universytetu* [Proceedings of Odessa Polytechnic University]. 2011. Vol. 2 (36). pp. 329–334.
- Vol'ska V. V. Metodychni pidkhody do oblikovo-analitychnoho zabezpechennya ta audytu upravlins'koyi diyal'nosti ahramykh pidpryyemstv [Methodical approaches to accounting and analytical support and audit of management activities of agricultural enterprises]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i analizu* [Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis]. 2012. Vol. 3 (24). pp. 83–88.
- Putsenteylo P.R. Oblikovo-analitychne zabezpechennya diyal'nosti pidpryyemstva [Accounting and analytical providing of the enterprise activity]. *Innovatsiyna ekonomika* [Innovative economy]. 2015. no. 3 (58). pp. 229–233.
- Shtanhret A.M., Karayim M.M. Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva [Registration-analytical maintenance of management of economic security]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya* [Eastern Europe: economy, business and management]. 2016. Vol. 4 (04). pp. 248–251.
- Salyha K.S. Realizatsiya innovatsiynoho proektu v umovakh ryzkyu ta nevyznachenosti ekonomichnoyi efektyvnosti [Realization of innovative project is in the conditions of risk and vagueness of economic efficiency]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience]. 2013. no. 7. pp. 10–16.
- Chayka T.Yu., Aleksandrova V.O., Babich V.V. Platospromozhnist', likvidnist' i finansova stiykist': teoretychni i metodychni aspekty analizu [Solvency, liquidity and financial stability: theoretical and methodical aspects of analysis]. *Visnyk NTU «KhPI» (ekonomichni nauky)* [Bulletin of the NTU «KhPI» (economic sciences)]. 2018. no. 37 (1313). pp. 82–89.
- Burbelo N. O. Analiz i klasyfikatsiya ryzkyv pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti [Analysis and classification of business risks]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes* [Economy. Management. Business]. 2015. no. 1. pp. 160–166.
- Tymoshyk M.M. *Formuvannya systemy upravlinnya ryzkamy promyslovykh pidpryyemstv* [Formation of risk management system for industrial enterprises]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04. Ternopil', 2019. 23 p.
- Zhadan Yu. V. *Formuvannya mekhanizmu upravlinnya ryzkamy pererobnykh pidpryyemstv* [Formation of mechanism of risk management of processing enterprises]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04; NTU «KhPI». Kharkiv, 2021. 20 p.
- Vyhiv'ska I.M., Hrabchuk I.L., Zelenina O.O. Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya pidpryyemnyts'kymy ryzkamy [Accounting and analytical support of business risk management]. *Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i analizu* [Problems of Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis]. 2015. Vol. 1 (31). pp. 67–79.
- Lytovchenko O.Yu. Pidkhody do identyfikatsiyi ta otsinky finansovykh ryzkyv pidpryyemstva [Approaches to identification and evaluation of financial risks of the enterprise]. *Ekonomika i suspil'stvo* [Economy and society]. 2018. Vol. 16. pp. 398–404.

Надійшла (received) 17.11.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Якименко-Терещенко Наталія Василівна (Якименко-Терещенко Наталья Васильевна, Yakimenko-Tereschenko Natalia) – доктор економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», завідувачка кафедри бізнес-аналітики, обліку і готельно-ресторанної справи; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0003-2927-7989; e-mail: mtk_gd@ukr.net

Жадан Тетяна Андріївна (Жадан Татьяна Андреевна, Zhadan Tetiana) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри бізнес-аналітики, обліку і готельно-ресторанної справи; м. Харків, Україна; ORCID: 0000-0001-6544-7602; e-mail: tattilija@gmail.com

Лакалін Сергій Володимирович (Лакалин Сергей Владимирович, Lakalin Serhii) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент групи БЕМ-М320за; м. Харків, Україна; e-mail: lakalin1991@ukr.net

Знайченко Віталій Олександрович (Знайченко Виталий Александрович, Znaichenko Vitalii) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент групи БЕМ-М320за; м. Харків, Україна; e-mail: Vitalii.Znaichenko@emmb.khpi.edu.ua